

РУДИКА К. В.

аспірант

Луганський національний аграрний університет

rudyka81@mail.ru

**ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В СИСТЕМІ ГОСПОДАРСЬКОГО
МЕХАНІЗМУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

У статті проведено дослідження ефективності використання трудових ресурсів господарського механізму аграрних підприємств. У результаті проведеного аналізу за даними статистичного групування аграрних підприємств залежно від кількості працівників були виявлені відмінності у продуктивності праці і результатах сільськогосподарської діяльності різних груп підприємств. Визначено, що найбільш продуктивно трудові ресурси використовуються на підприємствах з кількістю робітників 10–20 осіб. Основні заходи з підвищення продуктивності праці на аграрних підприємствах: підвищення заробітної плати в аграрному секторі, стимулювання працівників через оплату праці, погоджування результатів праці з оплатою праці, застосування досвіду підприємств з більш високим рівнем ефективності використання трудових ресурсів.

Ключові слова: господарський механізм, підприємство, трудові ресурси, ефективність, продуктивність.

РУДЬКА Е. В.

аспірант

Луганский национальный аграрный университет

rudyka81@mail.ru

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ В СИСТЕМЕ ХОЗЯЙСТВЕННОГО
МЕХАНИЗМА АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ**

В статье проведено исследование эффективности использования трудовых ресурсов хозяйственного механизма аграрных предприятий. В результате проведенного анализа данных статистической группировки аграрных предприятий в зависимости от количества работников были выявлены различия в производительности труда и результатах сельскохозяйственной деятельности различных групп предприятий. Определено, что наиболее продуктивно трудовые ресурсы используются на предприятиях с числом рабочих 10–20 человек. Основные мероприятия по повышению производительности труда на аграрных предприятиях: повышение заработной платы в аграрном секторе, стимулирование работников оплатой труда, увязка результатов труда с оплатой труда, применение опыта предприятий с более высоким уровнем эффективности использования трудовых ресурсов.

Ключевые слова: хозяйственный механизм, предприятие, трудовые ресурсы, эффективность, производительность.

RUDYKA C. V.

postgraduate student

Lugansk National Agrarian University

rudyka81@mail.ru

**THE USE OF LABOUR RESOURCES IN THE ECONOMIC ACTIVITY MECHANISM OF
FARM ENTERPRISES**

The efficiency of labour resources use of farm enterprises economic activity mechanism is given in the article. On the results of conducted analysis of farm enterprises groups statistical data depending on the number of workers, the differences are revealed in labour productivity and results of farm activity of various enterprises groups. It is stated that the most profitably labour resources are use at enterprises with 10 to 20 workers. Key measures to improve productivity in agricultural enterprises: salary increase in the agricultural sector, encouraging workers through wages, depending on the application of the results of wage labour, the use of business experience with a higher efficiency level of labour resources use.

Keywords: the economic mechanism, enterprise, labour resources, efficiency, productivity.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання аграрних підприємств існує невідповідність між кількістю та якістю ресурсів, а також задоволенням потреби в них.

Для ефективного функціонування господарського механізму аграрних підприємств, збільшення обсягів виробництва, підвищення продуктивності праці та фондівдачі важливе значення має рівень забезпечення та раціонального використання виробничих та трудових ресурсів. Ринкові відносини вносять зміни у ставлення до трудових ресурсів, у їх ефективний розподіл та використання. Результати аграрної діяльності є плодами праці людини, вмілого управління і від результативності праці залежить ефективність функціонування господарського механізму аграрних підприємств та аграрного сектору взагалі. Економічні зміни спричиняють необхідність розробки додаткових заходів відносно інтенсифікації виробництва, підвищення продуктивності праці тощо, і тому потребують нових методичних підходів до ефективного використання трудових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретико-методологічних аспектів ефективності використання трудових ресурсів в окремих галузях економіки, відтворення трудових ресурсів, опрацюванням причин зниження продуктивності праці в українській та зарубіжній економіці присвячені праці багатьох вчених, в тому числі В. Г. Андрійчука, Ф. Г. Арутюняна, С. О. Гудзінського, В. К. Горкавого, В. С. Дієсперова, М. І. Кісіль, І. І. Лукінова, Л. І. Михайлової, Б.Й. Пасхавера, П. Т. Саблука, О. М. Шпичака, Ч. Кобба, П. Дугласа, М. Армстронга. Дієсперов В. С. зазначає, що продуктивність праці на підприємствах залишається поза увагою господарських органів, управлінських структур і, значною мірою, науки [1, с. 61]. Питання ефективного використання, залучення трудових ресурсів до аграрного сектору, розробка напрямів підвищення ефективності аграрної праці є актуальними та потребують поглибленого вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження ефективності використання трудових ресурсів аграрними підприємствами, виявлення відмінностей у продуктивності праці залежно від розмірів аграрних підприємств та чинників, які здійснюють вплив на формування показників продуктивності праці.

Основний матеріал дослідження. Важливим елементом функціонування господарського механізму аграрного та і будь-якого підприємства є виробничі ресурси та їх невід'ємна складова – трудові ресурси, чисельність яких залежить від розмірів виробництва, потреб виробництва, застосування сучасних технологій, рівня механізації праці. Від ефективного та раціонального використання на підприємстві трудових ресурсів, залежить обсяг виробництва продукції, собівартість виробництва, прибутковість виробництва, ефективне використання основних засобів. У процесі взаємодії з матеріальними ресурсами та основними засобами трудові ресурси створюють продукт та вартість цього продукту. Великий вплив на ріст продуктивності аграрного виробництва здійснюється через рівень кваліфікації та культури сільських мешканців, через їх мотивацію до економічної та соціальної активності [2, с. 284–285].

Для аналізу використання трудових ресурсів застосовуються показники продуктивності. Продуктивність передбачає безперервність зусиль з адаптації економічної дійсності до постійних мінливих умов, застосовуючи нові теорії та методи [3]. До основних показників продуктивності праці в аграрному виробництві відносять, наприклад, виробництво валової продукції на одного працівника, виручка від реалізації продукції на одного працівника, прибуток від реалізації на одного працівника чи на 1000 грн. середньорічної оплати праці. До непрямих показників можна віднести, наприклад, площа ріллі в розрахунку на одного працівника підприємства; витрати праці в розрахунку на 1 га посівної площі зернових культур чи на 1 голову основного стада ВРХ.

Для дослідження ефективності використання трудових ресурсів в аграрному секторі нами були відібрані 212 підприємств Луганської області, які розподілені на групи в залежності від середньорічної кількості працівників. Слід зазначити, що аграрний сектор України не достатньо забезпечений трудовими ресурсами через порівняно невелику кількість сільського населення (яка має тенденцію до зменшення), низький рівень оплати праці, сезонну зайнятість у виробництві. Луганська область є найбільш високоурбанізованою з поміж областей України. В аграрних підприємствах працює всього 14,9 тис. чоловік (дані 2011 р.). Позитивним моментом є ріст продуктивності праці на підприємствах Луганської

області. З 1990 року виробництво валової продукції аграрними підприємствами на 1 працівника збільшилось 2,6 рази: у 2011 році цей показник – 158 тис. грн на 1 працівника, а це на 25 тис. грн більше ніж по Донецькій області, кількість працівників аграрних підприємств якої майже в 2 рази вище.

Результати аналізу ефективності господарської діяльності аграрних підприємств (табл. 1, 2) свідчать, що аграрні формування з невеликою кількістю працівників не уступають за рівнем рентабельності більш великим, проте стан у галузі тваринництва свідчить, що перспективи розвитку цієї галузі більші у підприємств, чисельність працівників яких не менше 20 осіб. Слід зазначити, що на зарубіжних підприємствах при визначенні продуктивності оцінюється саме реалізована продукція [4, с. 4].

Завдяки вдалому управлінню та організації праці робітників малих підприємств забезпечується високий рівень виробництва товарної продукції на одного працівника – на 190,4 тис. грн більше ніж у найбільших за кількістю працівників та розмірами сільськогосподарських угідь підприємств, відповідно і прибуток від реалізації продукції на 1 працівника більший майже в 3 рази.

Таблиця 1

Рівень рентабельності аграрних підприємств Луганської області

Показники	Групи підприємств за чисельністю робітників на 1 підприємство				
	1	2	3	4	5
	10–20	21–30	31–50	51–100	<100
Кількість господарств	72	42	39	42	17
Рівень рентабельності / збитковості:					
- с/г діяльності, %	29,1	35,6	37,3	34,1	24,5
- від реалізації продукції та послуг, %	42	35,6	37,2	34,1	24,7
- від реалізації продукції рослинництва, %	43,2	35,8	41,8	41,1	45,7
- від реалізації продукції тваринництва, %	-109,5	-9,5	-12,8	-12,6	-18,3
Рівень товарності с/г продукції, %	93	97,4	88,6	86,5	76,2
Питома вага продукції тваринництва в загальному обсягу виробленої продукції, %	2,6	1,8	8,3	13	33,3

Таблиця 2

Ефективність господарської діяльності аграрних підприємств

Показники	Групи підприємств за чисельністю робітників на 1 підприємство				
	1	2	3	4	5
	10–20	21–30	31–50	51–100	<100
Середня площа с/г угідь, тис. га	1,3	2	2,6	3,7	5,6
Середня кількість працівників на 1 підприємство, осіб	15	26	39	69	157
Товарна продукція на 100 га с/г угідь, тис. грн.	412,1	386,6	416,1	417,9	479,6
Товарна продукція в розрахунку на 1 робітника, тис. грн.	361,5	293,2	269,8	228	171,1
Одержано прибутку (збитку) від реалізації с/г продукції всього, млн грн.:	113,96	82,40	113,10	168,81	93,28
- в розрахунку на 1 га с/г угідь, грн.	1226,7	1006,2	1132,9	1073,2	974,7
- в розрахунку на 1 працівника, тис. грн.	107,6	76,3	73,5	58,3	34,9
- в розрахунку на 1 грн виробничої собівартості всієї продукції, грн.	0,4	0,35	0,35	0,32	0,22
- в розрахунку на 1 грн чистого доходу від реалізації, грн.	0,3	0,26	0,27	0,26	0,2
- в розрахунку на 1 підприємство, тис. грн.	1582,8	1962	2900	4019,3	5487,2

Разом з тим, дуже вагомий фактор – оплата праці (табл. 3) на великих підприємствах 5-ї групи на 18% вище ніж у підприємствах 1-ї групи, і її рівень у кожній наступній групі (2, 3, 4) вище на 12% за даними 2012 року. При чому, чим більше працівників на підприємствах, тим більша частка приходить на оплату праці у структурі собівартості реалізованої продукції. На зростання продуктивності праці впливає і низький рівень оплати праці та відсутність її зв'язку з результативністю. Підприємства 2, 3, 4 груп за багатьма розрахованими показниками мають не дуже великі розбіжності, що може свідчити про схожий рівень управління підприємствами з чисельністю робітників від 20 до 100. Навантаження сільгоспугідь на одного працівника підприємства поступово зменшується зі збільшенням кількості працівників та розмірами підприємств (у 1-й групі в 2,5 разу вище ніж у 5-й).

Таблиця 3

Розміри та оплата праці аграрних підприємств Луганської області

Фактори ефективності	Показники	Групи підприємств за чисельністю робітників на 1 підприємство, осіб				
		1	2	3	4	5
		10–20	21–30	31–50	51–100	<100
	Кількість господарств	72	42	39	42	17
Розміри підприємства	Припадає на 1 підприємство:					
	- с/г угідь, тис. га	1,3	2	2,6	3,7	5,6
	- працівників, осіб	15	26	39	69	157
	- чистого доходу від реалізації продукції, млн грн.	382,85	316,66	415,28	657,37	458,93
Оплата праці	Річна оплата праці на одного середньооблікового працівника, грн.	15709,0	17631,0	17534,0	17595,0	19224,0
	Питома вага оплати праці:					
	- у повній собівартості реалізованої продукції, %	6,2	8,1	8,9	10,4	14,1
	- у чистому доході від реалізації продукції, %	4,3	6	6,5	7,8	11,2
Інтенсивність виробництва	Припадає на 1 га с/г угідь:					
	- виробничі витрати, грн.	2835,6	2663,6	3043,6	3211,7	4297,6
	в тому числі:					
	в рослинництві, грн.	2733,3	2615,2	2791	2793,5	2865,2
	в тваринництві, грн.	102,3	48,4	252,6	399,2	1432,4
	- вартість мінеральних добрив, грн.	657,5	507,4	463	232,3	439,6
	- вартість оплати орендованих с/г угідь, грн.	496,7	554,6	443,8	383,7	774,4
Навантаження с/г угідь на одного працівника, га	87,7	75,8	64,8	54,2	35,8	

За даними аналізу, спостерігаємо досить високі показники продуктивності праці та результатів реалізації продукту праці у невеликих підприємств з кількістю працівників 10–20 чоловік, і тому підприємствам з кількістю робітників більше 20 осіб слід більше уваги приділяти підвищенню рівня продуктивності праці, росту віддачі від використання наявної робочої сили, досвід чого потрібно перейняти від організації праці на порівняно малих підприємствах.

Висновки та пропозиції. Зростання продуктивності праці на усіх підприємствах залежить від дії зовнішніх та внутрішніх чинників: техніко-технологічних (механізація, досягнення НТП), організаційних (рівень завантаження ресурсів підприємства) та соціально-економічних (в першу чергу, моральне та матеріальне стимулювання). Керівникам підприємств слід приділити увагу наступним заходам для підвищення ефективності використання трудових ресурсів аграрних підприємств: погоджування показників ефективності праці на рівні окремого працівника та загалом по підприємству з матеріальними та соціальними засобами стимулювання праці; застосування ефективної системи матеріального стимулювання, через підвищення обсягу середньої заробітної плати до ринкового рівня та відповідним рівнем зростання економічних показників діяльності підприємства; створення умов для прояву та підвищення індивідуально-кваліфікаційного потенціалу і професійних характеристик працівника; покращення показників організаційної та управлінської діяльності.

Список використаних джерел

1. Дієсперов В. С. Продуктивність праці в сільському господарстві / В. С. Дієсперов // Економіка України. – 2003. – № 11. – С. 61–68.
2. Михайлова Л. І. Економічні основи формування людського капіталу в АПК / Л. І. Михайлова – Суми : Вид-во “Довкілля”, 2003. – 326 с.
3. Гнибіденко І. Ф. Трудовий потенціал села : [монографія] / І. Ф. Гнибіденко, С. О. Гудзінський, В. В. Вітвицький. – К., 2003. – 73 с.
4. Статівка Н. В. Забезпеченість і ефективність використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств Харківського регіону / Н. В. Статівка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://archive.nbu.gov.ua/e-journals /tppd/2008-2/08snvphr.htm/08snvphr.htm](http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/tppd/2008-2/08snvphr.htm/08snvphr.htm).